

МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА СТАНУ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ НА ХАРЧОВУ ПРОДУКЦІЮ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

I.A. Onosova, Cand. Sc. (Econ.),
Assoc. Prof.

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: vmnt@mail.ru

MONITORING AND ASSESSMENT OF HARMONIZATION OF THE NATIONAL STANDARDS FOR FOOD PRODUCTION IN THE CONTEXT OF THE STATE POLICY OF UKRAINE

Мета. Метою статті є моніторинг та оцінка рівня гармонізації стандартів України для окремих товарних груп харчових продуктів.

Методи. У процесі дослідження використано методи логічного аналізу, діалектичного, комплексного системного підходу (у процесі дослідження теоретичної бази), діалектичний (під час розгляду й аналізу чинників, що впливають на показники гармонізації у взаємозв'язку); аналітичний (під час вирішення статистичних проблем); економіко-математичний (під час розроблення математичної формули оцінки рівня гармонізації).

Результати. Розглянуто актуальність теми гармонізації у світовій науці, проведено аналіз сучасного стану гармонізації стандартів України на харчову продукцію, розроблено формулу і наведено результати розрахунку рівня гармонізації стандартів для окремих товарних груп харчових продуктів.

Наукова новизна. Розроблено метод оцінки рівня гармонізації нормативної бази, який на відміну від тих, що існують, ураховує такі чинники, як кількість країн у міжнародній організації, зі стандартом якої здійснено гармонізацію (ISO, EN, ГОСТ), і ступенем гармонізації (IDT, MOD, NEQ).

Практична значущість. Моніторинг і оцінка стану гармонізації національних стандартів на харчову продукцію дозволяє оцінити рівень гармонізації стандартів України в розрізі окремих товарних груп. Така оцінка є необхідною для підприємств-експортерів харчових продуктів і всіх підприємств харчової галузі в контексті державної політики України щодо інтеграції у світовий простір.

Ключові слова: моніторинг, державна політика, харчові продукти, нормативний документ, гармонізація, рівень гармонізації.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відповідно до державної політики України, в умовах міжнародної співпраці одним із принципів у сфері стандартизації є пріоритетність впровадження міжнародних стандартів, що чітко зазначено у Законі України «Про стандартизацію» [1].

Виходячи із судження дослідників, що існує [2], гармонізація стандарту – це приведення його змісту у відповідність з іншим стандартом для забезпечення

взаємозамінності продукції (послуг), взаємного розуміння результатів випробувань та інформації, що міститься в стандартах.

ЄЕК ООН в своїх рекомендаціях щодо гармонізації стандартів зазначає наступні принципово важливі моменти, що впливають на ефективність цього процесу: чіткий зв'язок діяльності з гармонізації з міжнародним економічним і науково-технічним співробітництвом, що необхідно враховувати під час складання планів роботи органів, що займаються стандартизацією; велика роль правильного вибору нормативного документа для гармонізації. ЄЕК пропонує наступні критерії вибору: ступінь забезпечення рівня взаємозамінності і технічної сумісності об'єкта стандартизації та її вплив на економічну та технічну ефективність співробітництва; значення стандарту для взаємного визнання результатів випробувань та контролю якості продукції; ступінь впливу стандартів на інші нормативні документи; здатність стандарту реально чи потенційно створити технічний бар'єр у торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами дослідження гармонізації стандартів займалась значна кількість сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Denner W.H.B., Erin N. Sawyer, William A. Kerr, Jill E., Alejandra Engler, Laura Nahuelhual, Gabriela Cofré, Jose Barrena, Christine E. Boissier, Larry Keener, Huub L.M. Lelieveld, Г. Гуменюк, Ю. Слива, Г. Саранча та ін.

Про увагу, що зростає, до гармонізації нормативного законодавства харчових продуктів як до наукової проблеми свідчить збільшення кількості відповідних джерел, реферованих системою ScienceDirect (рисунком 1).

Безумовно, поряд зі зростанням кількості публікацій спостерігається посилення інтересу щодо проблем гармонізації стандартів на продовольство (різних продовольчих ринків) в експертних системах країн світу, що існують.

За даними W.H.B. Denner [3], наприклад, гармонізація міжнародних стандартів на харчові продукти була одним із головних завдань Комісії Кодекс Аліментаріус з моменту її створення в 1962 р. Із того часу багато країн змінили свої підходи до харчового законодавства, але при цьому, за словами автора, вони «повинні бути готові прийняти різні потреби різних країн».

Під час аналізу ринку органічної продукції констатується, що за результатами досліджень Erin N. Sawyer, William A. Kerr, Jill E. [4] гармонізація технічних стандартів часто є засобом для усунення технічних бар'єрів, які зменшують зростання обсягів і прибутків міжнародної торгівлі, тому міжнародне узгодження може бути законною метою продовольчої політики.

3407 джерел із словами "harmonization of food standards" у
назвах, рефератах, та ключових словах

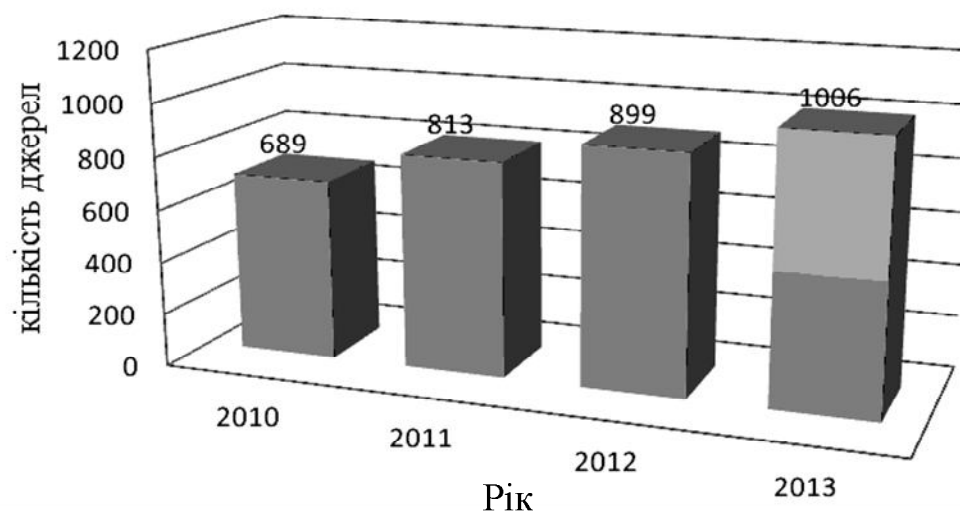

Рисунок 1 – Дані про джерела наукової літератури в системі ScienceDirect, які відносять до гармонізації харчового законодавства (станом на вересень 2013 р.)

Чилійські фахівці Alejandra Engler, Laura Nahuelhual, Gabriela Cofré, Jose Barrena [5], визначаючи важливість питання, підкреслюють, що узгодження торгових регламентів і стандартів, мабуть, найбільш спірне питання на експортних ринках через вплив, який воно може чинити на торгівлю. У своїй статті автори зазначають, що ступінь узгодженості в сприйнятті експортерів стосовно основних санітарних і фітосанітарних норм (SPSS) і якості є проблемою, з якою Чилі стикається на 16 міжнародних ринках свіжих фруктів (за даними аналізу авторів цієї наукової праці).

Christine E. Boisrobert, Larry Keener, Huub L.M. Lelieveld в своїй роботі «The Global Harmonization Initiative. Ensuring Global Food Safety» [6] підкреслюють глобальність ініціатив гармонізації харчового законодавства. Автори припускають, що у процесі розроблення глобального консенсусу харчової науки і законодавства, метою якого є зменшення нормативних відмінностей, результатом має стати фокусування уваги на дослідженні безпеки харчових продуктів в усіх сферах. Це зробить більш привабливим інвестування в галузь харчових досліджень, а саме, у дослідження проблем безпеки і, отже, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності харчової промисловості кожної країни і галузі, що працює у продовольчому секторі. Узгодження глобальних правил допоможе в застосуванні нових технологій, а також сприятиме заохочуванню харчової промисловості вкладати кошти в нові інструменти, що дозволяють підвищити безпеку, доступність і якість продуктів харчування для споживачів у всьому світі. Автори констатують, що у наш час «глобальне узгодження правил безпеки харчових продуктів є безсумнівним викликом двадцять першого століття і винятковою необхідністю епохи стрімкої глобалізації».

За дослідженнями українських науковців Г. Гуменюка і Ю. Сливи, продукція, вироблена за міжнародними стандартами, які розробляються і прийма-

ються на основі консенсусу країн-членів міжнародних організацій, стає конкурентоспроможною на світовому ринку, але при цьому стандарти на продукцію як ДСТУ, так і ГОСТ практично не гармонізовані з вимогами міжнародних стандартів. За висновками авторів, станом на 2011 р. [7] «рівень гармонізації національних стандартів (ДСТУ) на методи контролю за стандартами ISO та EN у середньому становить 72,6 %, що можна вважати задовільним, бо саме вони є джерелом виникнення технічних бар'єрів у торгівлі. Гармонізація міждержавних стандартів (ГОСТ) становить лише 5,8 %».

Метою статті є моніторинг і оцінка рівня гармонізації стандартів України для окремих товарних груп харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із метою проведення досліджень було проаналізовано стандарти на харчову продукцію, чинні в Україні у 2012 році [8]. Результати досліджень подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Кількість стандартів України, гармонізованих з міжнародними (група 67)

Назва групи	Код групи	Усього НД	Кількість гармонізованих	ISO	EN	ГОСТ	інші
1	2	3	4	5	6	7	8
Технологічні процеси в харчовій промисловості	67.020	28	6	4	0	1	1
Харчові продукти взагалі	67.040	9	1	1	0	0	0
Загальні методи перевіряння та аналізу харчових продуктів	67.050	68	32	10	16	5	1
Зернові, бобові культури та продукти їх перероблення	67.060	271	56	45	1	10	0
Фрукти. Овочі	67.080	394	142	90	1	6	45
Молоко та молочні продукти	67.100	188	84	78	0	4	2
М'ясо, м'ясні продукти та інша тваринна продукція	67.120	365	71	17	0	44	10
Чай, кава, какао	67.140	59	31	30	0	1	0
Напої	67.160	229	28	0	15	13	0
Цукор. Цукристі продукти. Крохмаль	67.180	85	19	10	1	8	0
Шоколад	67.190	5	2	2	0	0	0
Харчові олії та жири. Насіння олійних культур	67.200	206	80	61	10	9	0
Прянощі та приправи. Харчові добавки	67.220	122	24	19	2	3	0
Розфасовані харчові продукти та харчові продукти кулінарно оброблені	67.230	24	17	1	0	15	1
Сенсорний / органолептичний аналіз	67.240	36	19	16	2	1	0
Матеріали та предмети в контакті з харчовими продуктами	67.250	29	28	8	20	0	0
Установки та обладнання для харчової промисловості	67.260	70	16	2	4	10	0
Усього		2188	656	394	72	130	60

Дослідження засвідчує, що у групі «Харчові продукти» із загальної кількості 2188 стандартів гармонізованими є 656 документів, у тому числі з ISO – 394, EN – 72, ГОСТ – 130. Як видно із наведених даних, в Україні гармонізованими є близько 30 % загальної кількості стандартів на харчові продукти.

Положення Керівництва ISO/IEC «Стандартизація та суміжні види діяльності. Загальний словник» [9] трактує так: гармонізовані стандарти можуть мати відмінності у формі подання або навіть у змісті, наприклад, у пояснювальних примітках, вказівках, як виконувати вимоги стандарту, перевагу тих чи інших альтернатив і різновидів (примітка до п. 6.1). Відповідно до цього виділяються ідентичні (п. 6.2) та уніфіковані (п. 6.3) стандарти.

В українському законодавстві, зокрема у Законі «Про стандартизацію» і проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про стандартизацію»» [10], види гармонізованих стандартів не визначено. Відповідно до проведених досліджень в Україні виділяються наступні види стандартів – ідентичні, модифіковані, нееквівалентні [11]. Відповідно до цього проведено аналіз стандартів групи 67 (таблиця 2).

Таблиця 2 – Кількість гармонізованих стандартів України (група 67) за рівнем гармонізації

Група	Кількість гармонізованих стандартів	У тому числі		
		IDT	MOD	NEQ
67.020	6	6	0	0
67.040	1	1	0	0
67.050	32	32	0	0
67.060	56	44	12	0
67.080	142	141	1	0
67.100	84	83	0	1
67.120	71	71	0	0
67.140	31	31	0	0
67.160	28	28	0	0
67.180	19	19	0	0
67.190	2	2	0	0
67.200	80	77	0	3
67.220	24	24	0	0
67.230	17	17	0	0
67.240	19	19	0	0
67.250	28	28	0	0
67.260	16	16	0	0
	656	639	13	4

За результатами дослідження встановлено, що із 656 гармонізованих стандартів 639 складають IDT-стандарти, тобто такі, які є ідентичними за змістом і за формою представлення і у більшості випадків являють собою точний переклад оригіналу («метод обкладинки»).

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що сфера використання гармонізованого стандарту в умовах міжнародної співпраці визначається двома чинниками – кількістю країн у міжнародній організації, зі стандартом якої здійснено гармонізацію (ISO, EN, ГОСТ) і рівнем гармонізації (IDT, MOD, NEQ).

На нашу думку, ці чинники можуть бути покладено в основу розрахунку коефіцієнта гармонізації.

На підставі викладеного розроблено математичну формулу оцінки рівня гармонізації:

$$K_g = \begin{cases} \sqrt{\frac{TQ}{k_1 \cdot Q_{iso} + k_2 \cdot Q_{eu} + k_3 \cdot Q_{gost} + k_4 \cdot Q_{other}} \cdot \frac{TD}{Q_{idt} + Q_{mod} + Q_{neq}}}, & TQ > 0, TD > 0 \\ 0, & TQ = 0, TD = 0 \end{cases}$$

де K_g – коефіцієнт гармонізації;

k_1 – кількість країн, що використовують ISO;

Q_{iso} – кількість гармонізованих документів за системою ISO;

k_2 – кількість країн, що входять до Європейського Союзу;

Q_{eu} – кількість гармонізованих документів з Європейським Союзом;

k_3 – кількість країн, що входять до Митного Союзу;

Q_{gost} – кількість гармонізованих документів за системою ГОСТ;

k_4 – кількість країн, що використовують інші системи стандартизації;

Q_{other} – кількість гармонізованих документів за іншими системами;

k_5 – ваговий коефіцієнт значущості повністю гармонізованих документів;

Q_{idt} – кількість повністю гармонізованих документів;

k_6 – ваговий коефіцієнт значущості не повністю гармонізованих документів;

Q_{mod} – кількість частково гармонізованих документів;

k_7 – ваговий коефіцієнт значущості документів, що потребують значної адаптації;

Q_{neq} – кількість документів, що потребують значної адаптації;

TQ – загальна кількість гармонізованих документів;

TD – загальна кількість документів, визначена у групі.

Результати розрахунку коефіцієнтів гармонізації за запропонованою формулою подано на рисунку 2.

Результати розрахунків коефіцієнтів гармонізації стандартів України за групою 67 дозволяють констатувати: середнє значення коефіцієнта гармонізації дорівнює 0,28. Найбільш гармонізованою є нормативна база за групою «Кава та кавозамінники» – $K_g = 0,72$. Найменший коефіцієнт гармонізації має група «Алкогільні напої» – $K_g = 0,07$ і «Інша група – продукція тваринного походження» – $K_g = 0,06$.

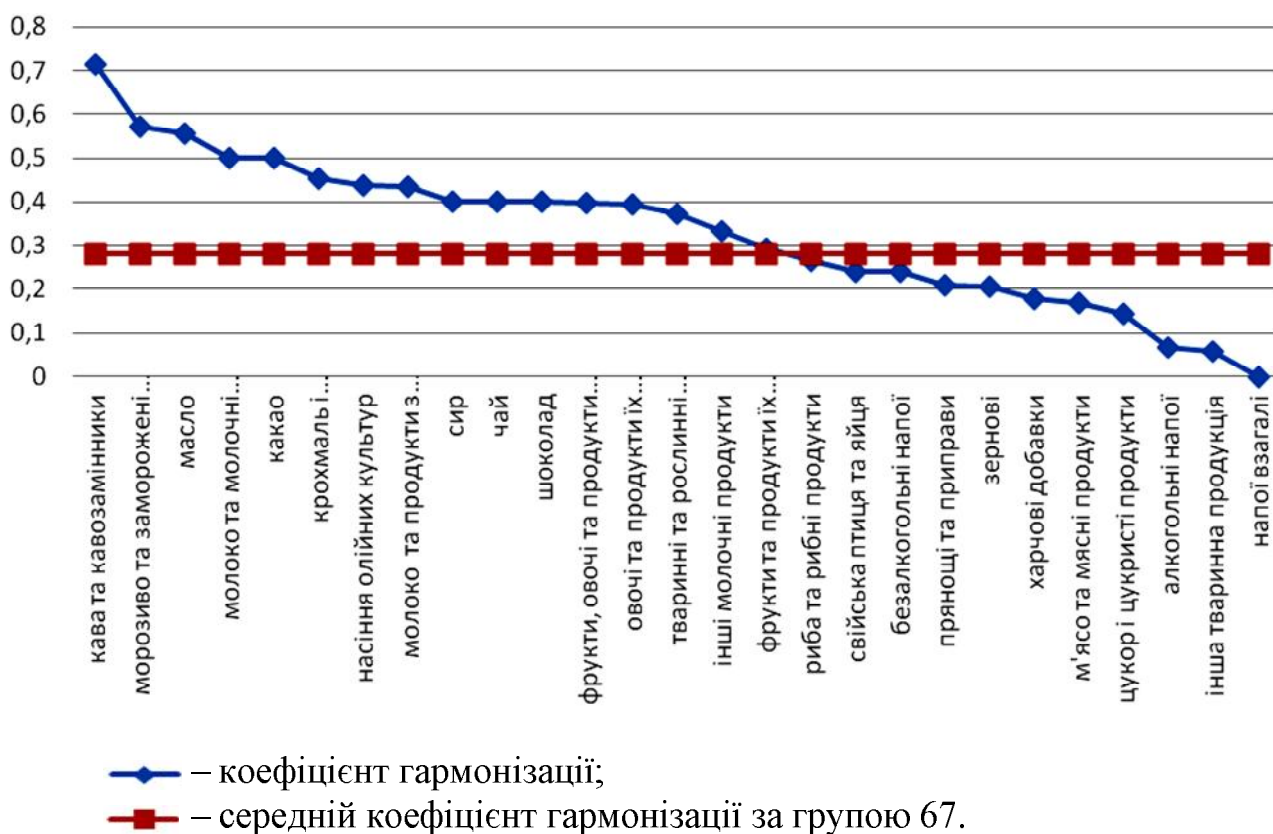

Рисунок 2 – Коефіцієнти гармонізації стандартів України за групою 67

Висновки

1. Гармонізація нормативної бази є необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності держави на світових ринках харчових продуктів в умовах глобалізації.

2. Межі використання гармонізованого стандарту в умовах міжнародної співпраці визначаються двома чинниками : кількістю країн у міжнародній організації, зі стандартом якої здійснено гармонізацію (ISO, EN, ГОСТ), і ступенем гармонізації (IDT, MOD, NEQ).

3. У групі «Харчові продукти» із загальної кількості 2188 стандартів гармонізованими є 656 документів, у тому числі з ISO – 394, EN – 72, ГОСТ – 130. Як видно із наведених даних, в Україні гармонізованими є близько 30 % загальної кількості стандартів на харчові продукти.

4. Середнє значення коефіцієнта гармонізації дорівнює 0,28. Найбільш гармонізованою є нормативна база за групою «Кава та кавозамінники» – $K_g = 0,72$. Найменший коефіцієнт гармонізації має група «Алкогільні напої» – $K_g = 0,07$ і «Інша група – продукція тваринного походження» – $K_g = 0,06$.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення рівня гармонізації законодавчої бази України щодо безпечності харчових продуктів із міжнародними стандартами «Кодекс Аліментаріус» Комісії ФАО/ВОЗ.

Список літератури / References:

1. Про стандартизацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 31. – С. 145; 2006. – № 12. – С. 101; 2010. – № 33. – С. 471.

- Verkhovna Rada of Ukraine (2001, 2006, 2010), The Law of Ukraine “On Standardization”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*.
2. Гармонизация стандартов. – Режим доступа: <<http://www.xumuk.ru/ssm/41.html>>. “Harmonization of standards”, available at: www.xumuk.ru/ssm/41.html.
  3. Denner W.H.B. Food additives: recommendations for harmonization and control / W.H.B. Denner // *Review Article Food Control*. – 1990. – Vol. 1, Issue 3. – P. 150-162.
Denner, W.H.B. (1990), “Food additives: recommendations for harmonization and control”, *Review Article Food Control*, Vol. 1, Issue 3, pp. 150-162.
  4. Sawyer Erin N. Consumer preferences and the international harmonization of organic standards / Erin N. Sawyer, William A. Kerr, Jill E. Hobbs // *Food Policy*. – 2008. – Vol. 33, Issue 6. – P. 607-615.
Sawyer, Erin N., Kerr, William A. and Hobbs, Jill E. (2008), “Consumer preferences and the international harmonization of organic standards”, *Food Policy*, Vol. 33, Issue 6, pp. 607-615.
  5. Engler A. How far from harmonization are sanitary, phytosanitary and quality-related standards? An exporter’s perception approach / A. Engler, L. Nahuelhual, G. Cofré, J. Barrena // *Food Policy*. – 2012. – Vol. 37, Issue 2. – P. 162-170.
Engler, A., Nahuelhual, L., Cofré, G. and Barrena, J. (2012), “How far from harmonization are sanitary, phytosanitary and quality-related standards? An exporter’s perception approach”, *Food Policy*, Vol. 37, Issue 2, pp. 162-170.
  6. Christine E. Boisrobert The Global Harmonization Initiative / Christine E. Boisrobert, Larry Keener, Huub L.M. Lelieveld // *Ensuring Global Food Safety*. – 2010. – P. 71-90.
Boisrobert, Christine E., Keener, Larry and Lelieveld, Huub L.M. (2010), “The Global Harmonization Initiative”, *Ensuring Global Food Safety*, pp. 71-90.
  7. Гуменюк Г. Сучасний стан стандартизації харчової та сільськогосподарської продукції / Г. Гуменюк, Ю. Слива // *Стандартизація, сертифікація, якість*. – 2011. – № 6. – С. 20-24.
Humeniuk, H. and Slyva, Yu. (2011), “The present state of standardization of food and agricultural products”, *Standartyzatsiya, sertyfikatsiya, yakist*, no. 6, pp. 20-24.
  8. Standardization and related activities: General vocabulary. – 8 th ed. – ISO/IEC, 2004. – 24 P.
Standardization and related activities (2004), General vocabulary, 8 th ed., ISO/IEC, 24 p.
  9. Про внесення змін до Закону України «Про стандартизацію»: проект Закону України. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0336.html>.
“On Standardization”, The Draft Law “On Amending the Law of Ukraine “, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0336.html.
  10. Саранча Г.А. Метрологія, стандартизація, відповідність, акредитація та управління якістю: підруч. / Г.А. Саранча. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 672 с.
Sarancha, H.A. (2006), *Metrologia, standartyzatsiia, vidpovidnist, akredytatsiia ta upravlinnia yakistiu* [Metrology, standardization, compliance, accreditation and quality management], Tsentr navch. l-ry, Kyiv, 672 p.

Цель. Целью написания статьи является мониторинг и оценка уровня гармонизации стандартов Украины для отдельных товарных групп пищевых продуктов.

Методы. В процессе исследования использованы методы логического анализа, диалектического, комплексного системного подхода (при исследовании теоретической базы), диалектический метод (при рассмотрении и анализе факторов, влияющих на показатели гармонизации во взаимосвязи) аналитический метод (при решении статистических проблем); экономико-математический метод (при разработке математической формулы оценки уровня гармонизации).

Результаты. Рассмотрены актуальность темы гармонизации в мировой науке, проведен анализ современного состояния гармонизации стандартов Украины на пищевую продукцию, разработаны формулы и приведены результаты расчета уровня гармонизации стандартов для отдельных товарных групп пищевых продуктов.

Научная новизна. Разработан метод оценки уровня гармонизации нормативной базы, который в отличие от существующих учитывает такие факторы как количество стран в международной организации, со стандартом которой осуществлена гармонизация (ISO, EN, ГОСТ), и степенью гармонизации (IDT, MOD, NEQ).

Практическая значимость. Мониторинг и оценка состояния гармонизации национальных стандартов на пищевую продукцию позволяет оценить уровень гармонизации стандартов Украины в разрезе отдельных товарных групп. Такая оценка необходима для предприятий-экспортеров пищевых продуктов, и всех предприятий пищевой отрасли в контексте государственной политики Украины относительно интеграции в мировое пространство.

Ключевые слова: мониторинг, государственная политика, пищевые продукты, нормативный документ, гармонизация, уровень гармонизации.

Objective. The aim of the article is monitoring and assessment of the standards' harmonization level in Ukraine for particular commodity groups of food products.

Methods. The methods of logical analysis, dialectical, complex system approach (when studying the theoretical base), dialectical method (when considering and analyzing the factors that influence upon the figures of harmonization in correlation); analytical method (when solving statistical problems); economic-mathematical method (in developing of the mathematical formula for assessment of the harmonization level) are used in the study.

Results. The importance of harmonization in the world of science is considered, analysis of the present state of standards' harmonization of food products is carried out, the formula is developed and results of the harmonization level calculation for particular commodity groups of food products are brought.

Scientific novelty. The method of assessment for harmonization level of the normative base that as opposed to present methods includes such factors as number of countries in the International Organization with which standards' harmonization (ISO, EN, GOST) is realized and harmonization level (IDT, MOD, NEQ) is developed in the study.

Practical value. Monitoring and assessment of national standards' harmonization of food products permit assessing of the standards' harmonization level in Ukraine by the example of particular commodity groups. This assessment is important for exporting companies of food production and other companies in the food industry in the context of the Ukrainian policy concerning integration to the world space.

Key words: monitoring, state policy, food-stuffs, normative document, harmonization, level of harmonization.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук,
проф. Малигіною Валентиною Дмитрівною.
Дата надходження рукопису 03.06.2013 р.